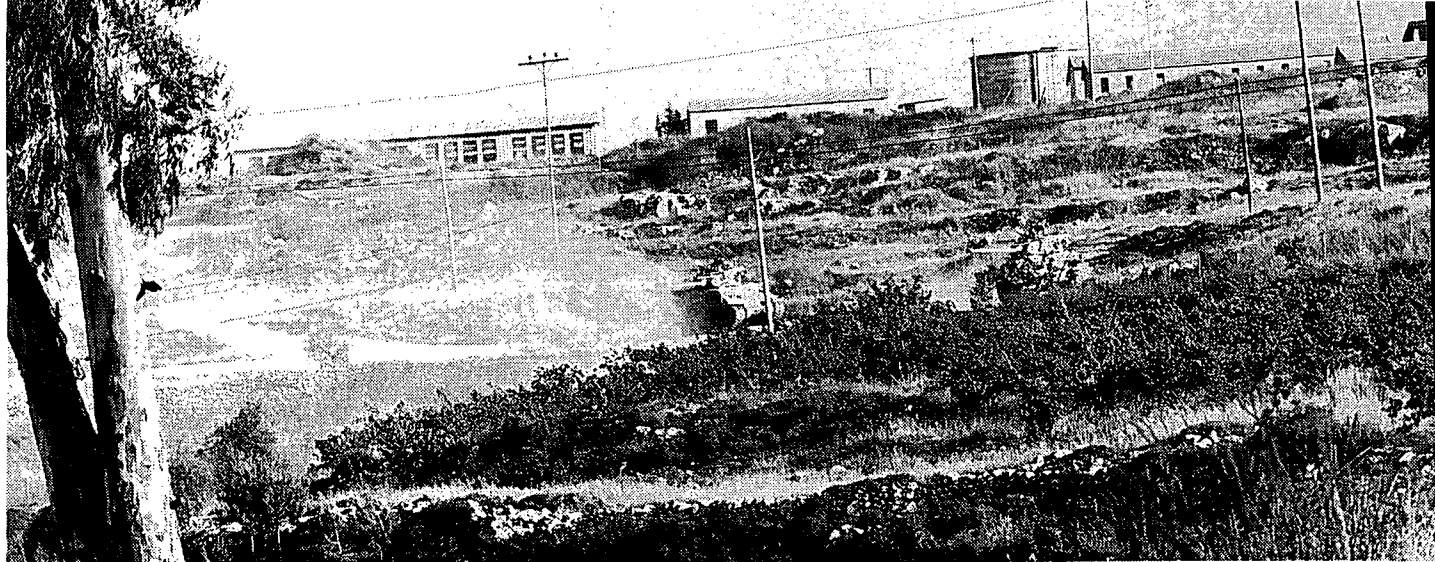

טנקים בקרב על ירושלים.

חונים שם, הגיע קצין צנחנים, וביקש, כי ישלחו שני טנקים לסייע לכיבוש גבעת התחמושת. שני הטנקים האחרונים בשיירה נשלחו למשימה. מפקדי הטנקים הללו סיפרו, כי כאשר חזרו לכיוון גבעת התחמושת, כבר האיר היום, וניתן היה לראות את הסביבה. בדרכם לגבעת התחמושת עצרו אותם שניים ממפקדי הצנחנים, וצינו להם מטרות בשיחה על גבי סיפוני הטנקים. שני הטנקים נשארו בשטח וירו למטרות מזדמנות, אך איש מהצנחנים לא דאג לעדכנם.

הסמ"פ סיפר, כי מגמר הירי בלילה ועד לפנות בוקר נותר ללא פעילות. בשלב הזה לחמו הצנחנים בגבעת התחמושת. כאשר עברו הטנקים בבית הספר לשוטרים, איש לא ביקש מהם סיוע, והיתה לאנשיהם תחושה, כי המלחמה נגמרה. באותה שעה התנהל הקרב בגבעת התחמושת. הטנקים התקדמו לאורך הכביש וחיו להוראות. שני הטנקים, שחזרו לגבעת התחמושת ירו לכיוון גבעת המבחר, וניסו לשתק מקורות ירי – בעיקר, של צלפים, שירו מתוך בונקרים.

כששני הטנקים ירו על גבעת המבחר, נקראו הטנקים האחרים, שהמתינו ליד מלון "אמבסדור", לסייע לצנחנים, שבאו מכיוון מעבר מנדלבאום. הטנקים נעו בשדירה לכיוון הכביש לשער שכם, ושם פגשו בכוח הצנחנים. מפקדי הכוח ביקשו מהם לנוע לפניהם, ולטהר את השטח מאויב. כאשר לא יכלו הטנקים להגביה תותחים, ולירות לתוך הבניינים הקרובים, יצאו מפקדי הטנקים מהצריחים, והפעילו מקלעי 0.5. ברחוב הזה נפגעו כמה ממפקדי הטנקים, ואחד מהם נהרג.

עיקר האש נורה אל הטנקים מכיוון בניין YMCA במזרח העיר ומכיוון הקונסוליה האמריקנית. הקשר עם הצנחנים היה לקוי, כיוון שלא השתמשו בטלפון האחורי של הטנקים, מחשש לפגיעה באנשי הח"ד מפני שהטנקים משכו אליהם אש רבה של הירדנים. כשדיברו עם מפקדי הצנחנים, נאלצו מפקדי הטנקים להסיר את קובעיהם עם אזניות הקשר, ולצעוק אלה אל אלה. כאשר הגיעו הטנקים לאזור "סמטת המוות", שכל צנחן, שנכנס אליה,

להמשך התנועה דרומה – לבית לחם, לגוש עציון ולחברון עד לחבירת כוחותינו עם הכוחות, שהגיעו מכיוון בארשבע.

הלחימה עם הצנחנים

כשמחצית הפלוגה לחמה באזור ארמון הנציב, נקרא הסמ"פ לעלות עם שאר הטנקים לירושלים. בהגיעו העירה, שלח אותו רס"ן עמוס נאמן, קצין האג"ם של חטיבת ירושלים, להתייצב בפני אל"מ מרדכי גור, מח"ט מילואי הצנחנים 55. עשרת הטנקים של כוח הסמ"פ פוזרו בין הבתים, ואילו המפקדים יצאו לקבוצת סיור של חטיבת הצנחנים. הסיור היה חפוז, ולכן נאלצו מפקדי הטנקים לצאת לשטח ברגל, פעם נוספת, כדי לקבוע את מיקום הטנקים. נערך תיאום בין הטנקים לגדודי החטיבה, ועשרת הטנקים חולקו בהתאם.

הצנחנים פרצו מזרחה לאורך רחוב שמואל הנביא – ממעבר מנדלבאום עד לבית הספר לשוטרים. בשעה 060200 החלו הטנקים לנוע לעמדות האש, שנקבעו מראש. מחלקה 2 וטנק הסמ"פ סייעו באש מחורשת זיתים, צפונית-מערבית לבית הספר לשוטרים. מחלקה 4 התפרסה מול בניין סוכנות הסעד והתעסוקה של האו"ם (אונר"א), ומחלקה 1 ירדה לתוך "גן הירק". כשהגיעו הטנקים לעמדות האש נורתה עליהם אש ארטילריה, שהוציאה את זרקוריהם מכלל פעולה, והבעירה את רשתות ההסוואה על הטנקים. לאחר שפרקו את רשתות ההסוואה מעליהם, המשיכו הטנקים בירי.

מאוחר יותר, כאשר היה צורך בסיוע טנקים להתקפה על גבעת התחמושת, התברר, כי הטנקים עמדו בעמדות נחותות, והיה צורך להגביה את תותחיהם. הדבר חייב את הטנקים לשנות עמדות, ולחשוף את עצמם. הטנקים סייעו באש לאורך כל הגזרה. לאחר חדירת הצנחנים לעומק מתחם בית הספר לשוטרים, הורה מג"ד הצנחנים לטנקים להיכנס בעקבות הכוח שלו. הטנקים התקדמו פנימה, נעו לכיוון שייך ג'ראח, ונעצרו על הכביש. בעודם

אוגדה המשוריינת

קצין אג"ם וקצין אפסנאות. ליד המטה היו יחידה קטנה של מפקדת מחנה, יחידת קשר ומפקדת אגד ארטילרי במילואים.

לאוגדה הוכפפו יחידות בסדיר ובמילואים בהיקף משתנה לפי צורך המשימה. למעשה, היה מטה מצומצם ליד המצביא במסגרת עוצבתית רופפת וגמישה מאוד, שקיומה בפועל הוא במלחמה, ואילו ברגיעה היתה גרעין בלבד.

מבחינה תחזוקתית, הודגש בפקודה זו, כי "גם בזמן שלום לא תהווה מפקדת האוגדה דרג מינהלתי בין החטיבות לפיקוד".

תפקידי קצין האפסנאות הוגדרו בפקודה זו כדלקמן:

1. לימוד בעיות האפסנאות הקשורות בהפעלת האוגדה במלחמה.
 2. השתתפות בהכנת תרגילים ותט"ל"גים לסגל האוגדה ולפיקוד על-ידי הצגת הבעיות האפסנאיות.
 3. עזרה לקצין האפסנאות הפיקודי בעיקר בכל הקשור בהקמת יחידות האפסנאות, המיועדות לסיוע לאוגדה (פלוגות חובלה, גדודי שירותי חימוש וכו').
- התכנית כללה הקמת שלוש מפקדות אוגדה – אחת לכל פיקוד מרחבי – כאשר מפקדת גיסות השריון נקבעה כמפקדת אוגדה בזמן מלחמה. במבצע "קדש" (1956) פעלו שתי אוגדות בלחימה בסיני: בציר החוף פעלה האוגדה של אלוף חיים לסקוב, שהתבססה על מפקדת גיסות השריון. אוגדה זו פעלה בהצלחה רבה, ולקחי ניסיונה שימשו בסיס להתארגנות לאחר "קדש". מפקדת אוגדה שנייה פעלה בציר המרכזי בסיני באזור אברעגילה-אסמעיליה בפיקודו של אל"מ יהודה ואלך, מי שהיה מח"ט "גבעתי", ולידו גרעין קטן של קצינים ושל קשרים. פעולותיה שובשו בשל ההתערבות של אלוף הפיקוד, אסף שמחוני, במהלכים האופרטיביים של יחידותיה ושל רא"ל משה דיין, הרמטכ"ל, שנחת במפקדת האוגדה, והפך אותה לחפ"ק שלו.

לאחר מבצע "קדש" ולאור ההתפתחות המהירה של כוחות השריון התעורר במטכ"ל ובגיסות השריון ויכוח

מחודש בשאלת עוצבת היסוד של כוחות השריון. האמנם ימשיכו להפעיל את מפקדת האוגדה המשימתית, משופרת לאור לקחי מערכת סיני, או שמא הגיעה השעה להקים דיוויזיה משוריינת קבועה, כפי שקיימת בצבאות עולם וכפי שהחלה להיבנות בצבא המצרי.

בקיץ 1958 נערך סבב דיונים בנדון. מפקדת גיסות השריון הציעה להקים דיוויזיה משוריינת סדירה, או, לחילופין, שלוש דיוויזיות שריון קבועות, המורכבות מכוחות סדירים ומכוחות מילואים, במהלך שנת העבודה 1959-1960. הדיוויזיה הסדירה נועדה לכלול:

- גדוד סיור, כולל טנקים.
- שני גדודי טנקים בינוניים "שרמ" (106 כלים).
- גדוד טנקים קלים AMX-13 (53 כלים).
- שני גדודי חרמ"ש (ארבע פלוגות בכל אחד מהם).
- גדוד תותחים מתנייעים 105 מ"מ.
- גדוד תותחים בינוניים 155 מ"מ נגרר.
- גדוד מרגמות 120 מ"מ.
- גדוד "שירותים למיניהם".

הוקצו לה 160 – 200 טנקים ו-300 זחל"מים. יחס הטנקים לחי"ר היה כמעט 1:1 – עשר פלוגות טנקים מול אחת-עשרה פלוגות חי"ר. את הדיוויזיה הוצע להקים מיד בהתבסס על כוחות קיימים בסד"כ הסדיר בשנת העבודה 1958 – 1959.

בד בבד שררה המגמה לארגן את יתר כוחות השריון בצבא"ל במילואים בחטיבות עצמאיות: שתיים – שלוש חטיבות ושלושה גדודי שריון פיקודיים (גש"פים). מבנה שונה הוצע לדיוויזיות המילואים, שנועדו לשלב בתוכן כוחות סדירים. הדיוויזיות הללו נועדו לקום בכל פיקוד מרחבי, ומבני הבסיסי היה דומה לדיוויזיה הסדירה, אם כי כללו פחות טנקים:

- גדוד טנקים קלים (40 כלים).
- גדוד סיור של ג"פים ושל זחל"מים, ללא טנקים.
- ארבעה גדודי חי"ר מוסע, ומהם אחד-שניים גדודי חרמ"ש.

– יחס הטנקים לחי"ר היה 1:2 – תשע פלוגות טנקים לעומת תשע עשרה פלוגות חי"ר.

התכנית כללה רכש מתוכנן של 300 זחל"מים ושל ארטילריה מתנייעת, ונדרש פתרון לניוד המרגמות.

חלופה אחרת היתה השארת המבנה הבסיסי החטיבתי, כאשר תוקם חטיבת שריון רביעית בסדיר ובמילואים, או לחילופין עיבוי החטיבות הקיימות: הגדלתן לחטיבות בנות שני גדודי טנקים בינוניים, גדוד סיור, הכולל טנקים קלים, ושני גדודי חרמ"ש.

ההצעה להקים דיוויזיית שריון סדירה היתה הנועזת ביותר בתכניות לבניין הכוח ולארגונו לפני מלחמת ששת הימים. ראשיתה בהצעה של אלוף חיים לסקוב, בהיותו אלוף פיקוד הדרום, בשנת 1957, והמשכה בהצעות של מפקדת גיסות השריון בפיקודו של אלוף חיים בר-לב בשנת 1958.

האוגדה המשימתית מתקיימת

בד בבד נדונו האוגדה המשימתית המאוחרת והשיפורים, המתחייבים בה, מלקחי "קדש". הוצע לבסס את המפקדה על גרעין קבוע סדיר של קצינים, של נגדים ושל חיילים: "ראיית המלחמה העתידה כמלחמה קצרה ומהירה מחייבת הפעלת כוחות צה"ל לאחר מינימום זמן להתארגנות. היות וכך רצוי לבנות את מפקדות האוגדות כמפקדות סדירות ככל האפשר" – נאמר במצע לדיון של פורום המטה הכללי באפריל 1958. ואכן, ההתלבטות היתה האם לבנות את מפקדות האוגדות על מפקדות סדירות קיימות – כדוגמת מפקדת גיסות השריון, מה"ד, פיקוד הנח"ל, או פ"מ. לחילופין הוצע לבנות את מפקדות האוגדות על גרעינים סדירים פעילים, שסביבם יתלכדו מפקדות האוגדות עם פרוץ המלחמה על-ידי מינוי חירום לקצינים סדירים ולקציני מילואים. האוגדה, בתפיסה זו, היתה מפקדה מתאמת, המורכבת מקציני-מטה, מכמה נהגים ומחוליית קשר.

תפיסה זו גרסה, כי לא יהיה שינוי בתפקידי האוגדה ביחס לתחזוקת הכוחות, המופעלים במסגרתה. דהיינו, למפקדת האוגדה תמשיך להיות אחריות-מטה לתחזוקה כחלק "משלמות נושאי המטה, המוטלים על כל מפקדת עוצבה". אולם, לא הוקצו לאוגדה מתקנים ויחידות אורגניות של מערך התחזוקה והשירותים: "אלה ניתנים לה ככלל על-ידי הפיקוד".

הפתרון שנבחר היה בבחינת "אחוז בזה ואף מזה על תנח ידך" – ביסוס מפקדת האוגדה על מערכת מוסדרת קבועה קיימת, כמו אג"ם/מה"ד, ועל בסיס מפקדת גיסות השריון, שלא היה ספק באשר להתאמתה המלאה לתפקיד. במקביל, הוחלט לקיים אוגדה נוספת סביב גרעין סדיר, שיעובה במילואים, כפי שאכן היתה האוגדה של אלוף אברהם יפה במלחמת ששת הימים. הסיכום היה: יש לקיים את שלוש מפקדות האוגדות, שהוקמו לקראת מבצע "קדש", ולבססן על קציני קבע ועל גורמים סדירים, ויש לבנות מסגרת נוספת של מפקדת אוגדה.

בקיץ 1958 לבשו הדיונים באשר לארגון מערך השריון בצה"ל אופי מעמיק יותר, מעבר לראייה של תקנים ושל מבנה בסיסי. כאן נזקקו לדיון באופי כוחות האויב, שיעמדו נגד צה"ל, ובאסטרטגיה כלפיהם. הודות לעבודה הטובה של חיל המודיעין ולהזרמת המידע ממנו לגורמי המבצעים והתכנון היתה מודעות רבה להתעצמות האויב בשריון ולאפשרות, כי צה"ל יאלץ להתמודד מול כוחות שריון ערביים גדולים מאשר בעבר. בדיון במטה הכללי בנושא בניין הכוח, שנערך באמצע יולי 1958, צוין האויב כדלקמן:

... בעתיד יוכל האויב להגיע לריכוז של כוחות שריון כדלקמן:

א. בגזרת סיני – עד דיוויזיית שריון במרכז סיני, כ-200 טנקים;

ב. בגזרת הסורית – עד שלוש חטיבות שריון ברמה הסורית, כ-150 טנקים;

ג. בגזרת הירדנית – עד שלוש חטיבות שריון ברמת אירבד, כ-150 טנקים.

לעומת זאת, הוצגה האסטרטגיה של צה"ל בתפיסה עקרונית מבלי להיכנס לפירוט של תכניות אופרטיביות. מנקודת ראות של תורת הלחימה נקבע:

צה"ל ישיג הכרעה אופרטיבית בגזרה על-ידי:

א. הבקעה בקטעי-יחזית צרים;

ב. הבקעה מהירה ועמוקה;

ג. ריכוז כוחות משוריינים וניידים בעוצמה מכרעת. מתקפת הכרעה בגזרה אחת תחייב:

1. לפחות שני מאמצים מתקפתיים – מאמץ לציר;

2. ריכוז עוצמת טנקים מכרעת לגבי שריון האויב בגזרה.

מאמץ בציר אחד הוגדר במצע לדיון, שהכניח מחלקת מבצעים באג"ם, כך:

מאמץ מתקפה בציר אחד יכלול בדרך-כלל חטיבת חי"ר להבקעה וכן עוצבת שריון לפריצה. עם עוצבת השריון הפורצת יידש חי"ר באיגודים שונים מגדוד אחד ועד מספר חטיבות.

במקרה של מלחמה כוללת האסטרטגיה הבסיסית של צה"ל תהיה ריכוז מאמץ בחזית אחת להכרעה, ובלימת האויב בחזיתות האחרות עד השגת הכרעה אופרטיבית זו.

במקרה הכל צריך צה"ל להיות מוכן לפתח מתקפת הכרעה בסיני, כאשר בגזרות האחרות נמצא האויב במתקפה.

במקרה הזה יידרשו:

1. בסיני – עד 3 עוצבות שריון ללחימה בשניים-שלושה צירים וכ-250-300 טנקים להכרעת שריון האויב;

2. בשתי גזרות הבלים – לפחות עוצבת שריון אחת לבלימה תוקפנית.

לעומת זאת במקרה של בלימה בסיני יפעיל צה"ל מאמץ התקפי בגזרה אחרת, כנאמר שם:

בלימה בחזית המצרית. כאשר צה"ל בולם בסיני

הוויכוח לא הסתיים

אולם, הפעילות המעשית בתחום בניין הכוח לא מנעה דיונים חוזרים בנושא. בפברואר 1959 חזרו לדון בפורום המטכ"ל בחלופות לבניין האוגדה. "המבנה הרצוי לתפעול כוח משוריין גדול מחטיבת שריון" – הוגדר שם – "הוא (1) אוגדה מאולתרת (2) דיוויזיה משוריינת". בסופו של דבר, נבחר הפתרון, שגובש כבר בשנת 1954: אוגדה מאולתרת, שפעלה במלחמת ששת הימים, ושונתה רק אחריה בהדרגה לעוצבה קבועה. לכאורה, הוחלט בנושא האוגדה, ונקבע מבנה לאוגדה משימתית ואופיה. האוגדה מהווה מפקדה מבצעית לכוחות מקובצים. למעשה, נמשך הוויכוח מתחת לפני השטח. היו לכך כמה סיבות: א. תמיכת הרמטכ"ל באוגדה משוריינת – הרמטכ"ל בשנים 1958-1961 היה רב-אלוף חיים לסקוב, ששירת בצבא

אלוף חיים לסקוב, אלוף פיקוד הדרום

תחייב ההכרעה במלחמה פיתוח מתקפה מكرעת נגד אחת הארצות האחרות ומתקפה משנית נגד השנייה. לכך תידרשנה:

1. למתקפה המכרעת – שתי עוצבות שריון ללחימה בשני צירים וכ-200 טנקים להכרעת שריון האויב;
 2. למאמץ משני – עוצבת שריון אחת;
 3. לבלימה בדרום – עוצבת שריון אחת;
 4. עתודת מטכ"ל – עוצבת שריון אחת כעתודה למאמצי המתקפה ולמאמץ הבלימה.
- כתוצאה מתפיסת לחימה זו, המבקשת לשמור על גמישות מרבית בציוות הכוחות בשדה הקרב, הועדפה האוגדה המשימתית על מבנה דיוויזיוני קבוע.
- המסמך דנן הסתיים בהמלצה חד-משמעית לקיום האוגדה המשימתית:

האוגדה

א. הפיקוד על המתקפה בגזרה. קיימות שתי אפשרויות לארגון הפיקוד על המתקפה בגזרה.

1. פיקוד לרוחב – לפי שלבי המתקפה, כשמפקדה אחת פוקדת על שלב ההבקעה ומפקדה אחרת פוקדת על הפריצה והחדירה;

2. פיקוד לעומק – לאורך ציר מתקפה בכל שלביו, תוך ייעוד מפקדה לכל ציר עיקרי.

ב. הפיקוד לאורך הציר. ההכרח בהכרעה מהירה על-ידי הבקעה וחדירה עמוקה מחייב ארגון הפיקוד לעומק. לפיכך, תפקד מפקדת האוגדה על עוצבות שריון וח"ר לאורך הציר.

ג. איגוד בלתי-קבוע. הצורך באיגוד מספר עוצבות שריון וח"ר, שיהיה שונה במקרי המלחמה השונים, בזירות השונות, בצירים השונים ובשלבי המערכה השונים – מכתב מבנה אוגדה, שאינה כוללת מרכיבים קבועים, יש לראותה כמספר משתנה של עוצבות יסוד של שריון וח"ר ויחידות סיוע תחת מפקדה, הבנויה לפיקוד ושליטה עליהן.

ד. אימון המפקדה. צורכי הפיקוד במתקפה מחייבים בניין מפקדות האוגדה ותרגולן לפיקוד ושליטה על מאמצים משוריינים וניידים, תוך שימת דגש על קרב שריון בשריון.

הדיונים העקרוניים באשר למבנה האוגדה ולתפקודה נשאו פרי בתחום תכנון יחידות וארגון. כך בשלושים בספטמבר 1958 הוציאה מחלקת אג"ם/מות"ם פקודת ארגון למפקדת גיסות השריון, הקובעת את הפיכתה לאוגדה משוריינת בזמן חירום:

... בעת מלחמה תתפצל מפקדת ג"ש [גיסות השריון] למפקדת אוגדה ולמפקדת קצין שריון ראשי [מקשנ"ר] ... ממלאי תפקידים במפקדת ג"ש בזמן שלום יאיישו את תפקידי היחידות הנ"ל בתוספת מספר חיילי מילואים.

כך נועדה מפקדת גיסות השריון להפוך, כמו במבצע "קדש", למפקדת אוגדה, ששמה אוגדה 84, ומפקד גיסות השריון יפקד עליה – כפי שאמנם אירע במלחמת ששת הימים.

הבריטי במלחמת העולם השנייה, וראה, כקצין זוט, את ההתנסויות הבריטיות בציוותי כוחות במדבר המערבי ואת התלבטויותיהם באשר למבנה הבסיסי עד לסוף המלחמה ואחריה. לסקוב הפנים את הניסיון הגרמני ואת הניסיון הבריטי כאחד בתחום איגוד הכוחות, והיה חסיד נאמן של אוגדת שריון סדירה וקבועה.

כבר בראשית 1957, בהיותו אלוף פיקוד הדרום, המליץ לסקוב על מבנה ארגוני כזה לעוצבת השריון – כלקח חיוני ממבצע "קדש". בהיותו רמטכ"ל, נטה לבנות דיוויזיות שריון כהמשך התהליך להתעצמות צה"ל, כאשר בשלב הראשון תמך בדיוויזיה סדירה. להצעתו קמו מתנגדים רבים, ובפרט כיוון שמערכות הקשר של צה"ל לא היו מספיק משוכללות לקיים שליטה מלאה בריכוז כוחות שכזה.

נוצר מצב מעניין: למרות תמיכתו במבנה הזה, לא הצליח הרמטכ"ל להגשימו בתקופת כהונתו. מתנגדיו הצביעו על בעיות פיקוד ושליטה, על סרבול ארגוני

אלוף יצחק רבין, ראש מה"ד

באוגדה הקבועה, על חוסר ניסיון בפיקוד על מסגרות גדולות בקצונה הגבוהה של צה"ל – ולעומת זאת הצביעו על הגמישות המבצעית של האוגדה המשימתית. למרות אי-היכולת להעביר החלטה מחייבת בנדון – לטענת לסקוב, בשל בעיות טכניות – חוסר במערכות קשר מתאימות – היתה לעמדתו השפעה מעודדת על אנשי השריון, שתמכו, כמובן, בהקמת האוגדה הקבועה.³

ב. ככל שגדלו המסגרות בסדיר ובמילואים, שהשתייכו לחיל השריון, בלט הצורך באיגודי כוחות על-חטיבתיים כמסגרת קבועה, ולא כמסגרת מבצעית בלבד. היתרונות של מסגרת על-עוצבתית, הפועלת בצוותא, מתאמנת, ומקיימת את התשתית האחידה הן בתורת לחימה והן ביחסים הבין-אישיים לשיפור התיאום והתפקוד הובנו, והומחשו בתהליך התעצמות צה"ל.

ג. בוני הכוח בצה"ל לא יכלו להתעלם מהתארגנות צבא מצרים בדיוויזיות סדירות ומיצירת מפקדות דיוויזיה גם בצבא סוריה. הקמת הדיוויזיות הללו המחישה את יתרונות הדיוויזיה, כמסגרת קבע נוחה לשליטה בצבאות גדלים ומתפתחים.

ד. מפקדת גיסות השריון תפקדה בפועל יותר ויותר כמפקדת אוגדה משוריית. כאשר בתהליך הסבתן לשריון הוכפפו תחת פיקודה החטיבות השונות, שנמצאו בהסבה, והיא חלשה על כוח על-עוצבתי גדל.

תרגיל "ברד" – תרגיל אוגדתי ראשון בצה"ל

ניסיון חיוני, ראשון מאז מבצע "קדש", בהפעלת אוגדה משוריית משימתית נצבר בתרגיל "ברד" בקיץ 1960. בהכנת התרגיל ובשלביו המוקדמים לובנו סוגיות ההפעלה של אוגדה משוריית מבחינת תורת הלחימה וההיבטים הארגוניים כאחד.

בפברואר 1960 הוציא אלוף יצחק רבין, ראש אג"ם, הוראה לאלופי הפיקודים לתכנן תפעול אוגדה משוריית בתנאי הזירה, שכל פיקוד עשוי לפעול בהם: "עם הכנסתה של חטיבה ממוכנת לסד"כ צה"ל, והקביעה שהיא תופעל במסגרת אוגדה ביחד עם חטיבה משוריית עם או בלי חטיבת חי"ר, יש לקבוע את טכניקת הלחימה של אוגדה בהרכב הנ"ל" – פתח אלוף רבין את הוראת התכנון שלו – "המטרה – עיבוד טכניקת לחימה של אוגדה מורכבת מחטיבה משוריית וחטיבה ממוכנת עם או בלי חטיבת חי"ר או צנחנים ויחידות סיוע בתנאי זירה מיוחדים. בהתאם לאפשרויות הפעולה של צה"ל בעתיד".

הוראת תכנון זו הטילה על אלופי הפיקודים עבודת מטה "בנושאי לוחמה אופייניים לבעיות האופרטיוויות של כל פיקוד וכבסיס לכל תרגיל אוגדתי".⁴

בשנת 1960 היתה התלבטות פורה בקרב הצמרת הפיקודית של צה"ל בשאלת אופיה, של אוגדת השריון, מבנה, יתרונותיה ומגבלותיה. ברזמנית, תכננה, כאמור, מפקדת גיסות השריון את התרגיל האוגדתי הראשון לאחר "קדש", תרגיל "ברד".

המחשבה והתכנון בשאלת הפעלת אוגדת שריון בלחימה נעשו על רקע הכנסת הכוחות המצרים לסיני בפברואר 1960, לאחר פעולת התגמול במוצב הסורי תאופיק ממזרח לקיבוץ תל-קציר לחוף הכינרת. צה"ל הגיב בכוננות "רותם", שהמחישה, כי מלחמה עלולה לפרוץ במפתיע, וכי הרגיעה היחסית בסכסוך ערב-ישראל יחסית וזמנית בלבד.

לא ייפלא אפוא שהרמטכ"ל לסקוב גילה מעורבות בהכנת התרגיל האוגדתי "ברד", וראה לנכון לשתף בתפיסותיו – על האוגדה המשורינית ועל תפקודה בלחימה – את מפקדת גיסות השריון, שהפיצה תזכיר תורתי למפקדים. התזכיר משקף, לדעתי, את תפיסת לסקוב – בנוסף לזו של מפקדת גיסות השריון בראשותו האלוף חיים בר-לב – ואת התפיסה האסטרטגית של צה"ל. במסמך ניכרים סימנים להשפעה בריטית על תפיסת לוחמת השריון, כולל שימוש במונחים צבאיים באנגלית בסוגריים ותרגומם לעברית. עם זאת, הגישה מקורית, ולעיני מחברה עמדו בעיות הביטחון של ישראל והפתרון האסטרטגי – לחימה בקווים פנימיים, תוך העברה מהירה של כוחות מזירה לזירה, להשגת הכרעה בריכוז מאמץ בנקודת הכובד. להלן קטעים, שלא נס ליחס, מהמסמך, הנושא את הכותרת "נקודות דגש בתפעול האוגדה המשורינית"⁵:

אוגדה משורינית ומעורבת היא אוגדה, כפי שמפורט

במסמך ... כשהיא מקבלת יחידות סיוע ושירותים ממפקדת הפיקוד המרחבי.

החטיבה היא עוצבת היסוד הגבוהה ביותר בעלת תקן ומבנה קבוע, בכוחות היבשה. אין האמור בסעיף הזה נוגד את הכתוב בסעיפים ... הדנים באיגודים טקטיים ומשימתיים.

פרסום הסד"כ, שחבירתו תהווה אוגדה, יהיה בהתאם לקצב ההסבה.

תנאי הזירה

מול פעולה עוינת פתאומית, האפשרית כמעט בכל מקום לאורך גבול המדינה, הכרחי לוודא לא רק התראה מוקדמת אלא כושר תגובה מהיר, והתמדה בכוננותם של אלה. כמו כן, חייב להיות דגש על הכוננות ועל הנכונות להילחם, ארגון הכוח חייב – לכן – לענות על דרישות אלו.

יש להבדיל בין השאיפה שלנו שמדינות ערב לא תתקופנה אותנו ביותר מגזירה אחת, לבין האפשרות שיעשו זאת. לנו אין כוח כל כך גדול, שתהיה לנו עדיפות נגדם לאורך כל הגבול. היות שחלק מהכוח שלנו ממוכן, וניתן להיות מובל ברכב, [הדבר] יוצר אפשרות לקיים מאמץ עיקרי על חשבון המאמץ המשני, כשתנאי לשני אלה הוא בכושר התובלה והאספקה, ובניצול היתרון של קווים פנימיים. ברור מכאן, שמשך העמידה של המאמץ המשני הוא

אלוף חיים בר-לב, מפקד גיסות השריון

פונקציה של גודל המאמץ העיקרי, ושל נתוני להכרעה מהירה ושל כושר התובלה ואספקה להעתקתו לעזרת המאמץ המשני.

יחד עם זאת, יש להבדיל בין השאיפה שלא המערב ולא המזרח יפריעו ו/או יתערבו במלחמה מקומית, לבין האפשרות שיעשו זאת. תנאי זה מחייב אותנו להשיג את היעד המדיני-צבאי בכל המהירות האפשרית, ואפילו להתחשב במהירות שבה ניתן להשיגו כגורם לקביעתו, כך שנהיה אנו יוצרי העובדה, כשהמערב או המזרח יחליטו להתערב או להפריע. לכן, שיטת הלחימה צריכה להיות בעלת יתרונות אלה שיאפשרו לנו לבצע את השלב המכריע של המלחמה מיד עם פרוץ פעולות האויב.⁵

עיקרי משימות האויב

עיקרי שיטות הלחימה של האויב לאור ההשפעה הסובייטית ומה שנראה מתרגליו ושינויי פריסתו הם:

א. האויב מבסס את עיקרי כוחות היבשה שלו על כוח ממוכן, שבסיסו יחידות טנקים ויחידות ארטילריה מאוגדות, כדי לוודא ריכוז. כוח זה צריך לגלם בתוכו התקפיות וניידות.

ב. יחידות רגלים, טנקים וארטילריה הוקטנו כדי להקל על תפעול וניידות, לפי רמת הפיקוד.

ג. ההתקפה תהיה לאחר הכנה יסודית, כך שיהיה בה ריכוז טנקים וריכוז ארטילריה עם ניסיון לגלות מקום חשוף, תפר, כדי לבצע פריצה דרכו.

ד. כל פעולה תסתייע על-ידי אוויר, ותהיה לה הכנה ארטילרית.

אלוף (מיל') אברהם יפה, מפקד אוגדה במלחמת ששת הימים

ה. בחזית הכוח העיקרי יהיה מסך סיור ממוכן, הכולל בתוכו טנקים ו/או מסך אבטחה נ"ט, המיועדים להרוויח זמן, ולהשיג ידיעות על האויב.

ו. את הכוח התוקף יקרבו אל מאחורי מסך הסיור-אבטחה, על מנת לאפשר לו להשלים הכנותיו (תדלוק, חימוש, וסיור נגד נשק נ"ט, טנקים בעמדות תובה) אפשרי שייערך לכן מסע התקרבות ארוך.

ז. ארטילריה וטנקים בעלי תותחים ארוכי-טווח ינסו לפגוע בנ"ט, בטנקים, ובארטילריה שלנו, ויש להניח שיישלח צוות קרב, שיחדור לעורף שלנו, בשילוב עם המאמץ העיקרי.

ח. ההגנה תתבסס על מתחמים הזריזים נ"ט, כשלפניהם מסך סיור-אבטחה. מתחמים אלה יהיו פרוסים ברוחב ובעומק, כשביניהם בעמדות המתנה יהיה כוח משוריין, כשכולם יכולים להסתייע במרוכז על-ידי ארטילריה.

ט. עתודות, שאינן מרותקות להגנה, תהיינה מחופות ובעומק תהיינה עמדות מתוכננות למתקפות נגד ולעיבוי נ"ט למתחם נתקף.

י. מגנני ומכשולי המתחם יהיו ערוכים בעומק ובמערך סיוע מהמוצבים הקדמיים כדי להשהות את קצב ההבקעה ולחשוף את התוקף לאש שטוחת-מסלול נגד רגלים ונגד שריון.

תפקידה של האוגדה

האוגדה המשורינת היא עוצבה גבוהה של כוחות היבשה. בהרכבה היא על-חילית ויכולה לשאת בתפקידים רב-מטריים. האוגדה המשורינת תופעל להשגת הכרעה אופרטיבית במאמץ התקפי עיקרי בגזרה, או במתקפת נגד עיקרית בגזרה.

ארגון האוגדה המשורינת

ארגון הקבע של האוגדה המשורינת הוא:

א. חטיבה משורינת.

ב. חטיבה ממוכנת.

ג. אגד ארטילרי.

ד. יחידות אוגדתיות.

ארגון קבע זה של האוגדה צריך להיות מסוגל, בהתאם למצב, לפקד זמנית על הכוחות הבאים – כולם, או קצתם:

א. עוד חטיבה משורינת.

ב. עוד חטיבת רגלים.

ג. עוד גש"פ.

גמישותה של האוגדה המשורינת היא ביכולתה לרכז עוד שריון על-ידי תוספת חטיבה 200, גש"פ, או חטיבת רגלים, ולהפוך לאוגדה מעורבת לביצוע משימות של הבקעה ומעבר לקרב נייד. יחידה אוגדתית – החסרה לאוגדה בשלב זה – היא יחידת סיור משורינת אוגדתית.

האוגדה המשורינת היא עוצבה ניידת מאוד, בנויה למבצעים ניידים התקפיים בכל מצב שכוחות היבשה ימצאו בהם. היחידות החיליות בעוצבה זו הם ביחס הנותן להפיק מהן מערך מבצעי מרבי אך

ורק אם האוגדה תופעל בשלמות בכל שלבי הלחימה. כוחה של האוגדה ניצול כאשר הטנקים שלה יופעלו במרוכז וכל יתר היחידות החיליות מסייעות להם. עדיין חסרים אנו כוח ארטילרי מגוון ביצוע ובעל כושר ניידות.

משימות האוגדה המשוריינת

להלן משימות האוגדה המשוריינת נגד אויב במצבים אפשריים שונים:

א. הבקעת מסך סיוור ממוכן ו/או מסך אבטחה נייד ותקיפת כוחו העיקרי של האויב על ידי קרב בשטח נוח לנו.

ב. לתקוף אויב שטרם הספיק להשלים הערכותו למערך מוגן.

ג. תפישת שטח חיוני לאויב, להערך עליו בצורת מארב ו/או מכשול לתעל את האויב לתוכו ולהשמידו.

ד. על-ידי איגוף עמוק או חדירה דרך פרצה לתקוף שריון, ארטילריה, עתודות, מפקדות ואספקה בעורף האויב.

ה. לתקוף עוצבות שריון לאחר יצירת תנאים נוחים, וניצול הזדמנויות המקנות לנו יתרון.

ו. אם אין אפשרות לנצל פרצה, מקום חשוף, או תפר במערך האויב – התקפה יזומה להבקעת מערך כדי לחדור לעורפו של האויב לניצול ההצלחה ורדיפה.

ז. התקפת נגד – כנגד כוחות אויב שחדרו דרך מערך ההגנה שלנו. פרט למתקפת הבקעה, מתקפת נגד יזומה, ומתקפה מקבילה יהיו קרבות השריון קרבות היתקלות אופייניים ללוחמה ניידת... תמרון

... בהזדמנויות קודמות דובר על נושא "היתד והמלכודת", על נושא הפיקוד ואיכותו ועל זה שקרב הבקעה חייב להיות מתוכנן ומבוצע כך, שבסימונו ניתן יהיה לבצע רדיפה. בסיס התמרון הוא שילוב אפקט האש והלם התנועה, כדי לשבור את כושר התנגדותו של האויב ורצונו להילחם. התמרון של כוח ממוכן חייב לוודא מהירות ויסודיות של הכנות מהירות בתנועה ובהכרעת הקרב, הפתעה על-ידי הונאה, כמו כן חייב מרב הכוח ליצור ברזמנית, מגע מרוכז עם האויב כדי להכריעו וכדי להשיג הפתעה טקטית-אופרטיבית במרחב הלחימה.

הפתעה טקטית-אופרטיבית

ההפתעה הטקטית-אופרטיבית, כאשר היא מושגת, מביאה לדמוראליזציה של האויב. חשוב, לכן לראות את מרכיביה: ההפתעה הטקטית – אופרטיבית תושג כאשר כל כוחות המשנה בשטח יקיימו בו, ברזמנית שטחי הריגה.

שטח ההריגה הוא מונח לפלוגה ולגדוד, ולפעמים לחטיבה רגלית ולמערך הגמ"ר. הוא ניתן להשגה על-ידי גיסות נייחים, הערוכים טקטית בצורה, היוצרת מכשול ו/או מארב, שלתוכו נכנס האויב (או מתועל על-ידי הונאה), ושם הוא נשבר, משתבש

ומושמד על-ידי הלם של אמצעי לחימה ושל מתקפות נגד מקומיות.

שטח השיתוק, לעומת זאת, הוא השטח הנוצר על-ידי תנועה במלוא מרחב האויב ובעומקו, כשכוחות המשנה שלנו מופיעים פתאומית בעורף ובאגף כוחות המשנה של האויב, מאיימים – בתנועתם – על כמה יעדים, ברזמנית, ועד למגע. דבר זה מביא לשיבוש תכניותיו, להפעלה בטרם זמנה של עתודותיו, להשמדת מפקדות האספקה ולשיתוק כל הכוח שבמרחב הלחימה על-ידי מתקפות וכיתורים.

טקטיקת ההיצמדות (hugging tactics)

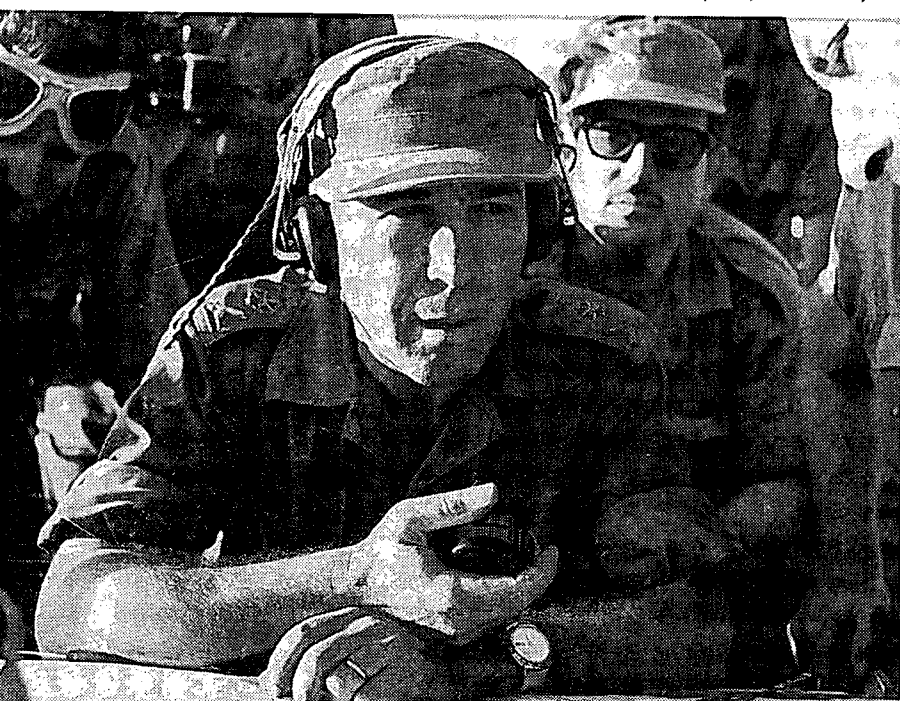
עומק השטח המבצעי הולך וגדל, ואילו העומק של השטח המינהלתי בזירת המלחמה הולך וקטן. הגורמים שהביאו להתפתחות זו הם כוח אווירי, המופעל לסיוע טקטי לכוחות יבשה, הארטילריה בגלל ריכוזה, עוצמתה וניידותה, ובעיקר עם הופעת עוצבה ממוכנת המבוססת על טנקים. אלה, ובעיקר אמצעי הסיוור והתצפית שלהם, מאפשרים הפעלתם בצורה מבוקרת-תצפית נגד גיסות.

הטקטיקה של תנועה למגע ושל המגע חייבים, לכן, להיות כאלה אשר יודאו הקטנת פגיעותיהם של גיסות במצבים אלה תוך השגת יתרון על האויב. איגוד טקטי ושליטה

האוגדה המשוריינת היא המבנה הבסיסי של כוח על-חילי ורב-מטרת. היא חסרה גדוד סיוור לביצוע הסיוור ארוך-טווח.

מפקדות החטיבות באוגדה תהווה את המפקדות, שסביבן יאוגדו צוותי הקרב השונים.

אלוף ישראל טל, מפקד אוגדת הפלדה במלחמת ששת הימים

האוגדה המשוויינת נבנתה על יחידותיה ומפקדותיה כדי שתוכל לתת בשלמות את מלוא האפקט של ההלם – ההשמדה בארגונה זה. אפקט ההשמדה ניתן יהיה להשיג בשלמות כשכל האוגדה תופעל בשלמות, כשטנקים מופעלים במרוכז וכשניתן מלוא הסיוע.

ממבנה קבע זה של האוגדה אפשר לבצע איגודים של צוותי-קרב חטיבתיים – לא רק לפי המתכונת של חטיבה משוויינת וחטיבה ממוכנת אלא גם של חטיבת טנקים וחטיבת חרמ"ש, עם חבירה מתאימה של ארטילריה והנדסה.

בסיס זה של איגודים טקטיים מאפשר גמישות בפריסת איגודי-משנה של האוגדה, כמו כן, הוא מאפשר ריכוז טנקים וארטילריה למכה, אבטחה, חיפוש דרך כניסה דרך מסך אבטחה – סיור כדי להתמודד עם הכוח העיקרי של האויב או למנוע חופש תנועה ממנו.

האפקטיביות של הטנקים מחייבת שילוב עם רגלים ועם אש ארטילרית.

חופש וגמישות באיגוד טקטי, מהירות פעולתם בשדה הקרב של כל הגופים המאוגדים, והיות הפעולה "חלקה" אפשריים רק אם אלמנטים אלה מאומנים לשיתוף-פעולה ומכירים הדדית. זו יכולה להיות רק תוצאה של איגוד קבע של היחידות החיליות השונות. מצב בלתי-צפוי מחייב אלתור ומבטל יתרונות של חישובים ושיקולים שנעשו עד לשינוי המצב.

אלוף אלעד פלד, מפקד אוגדה במלחמת ששת הימים

אלתור כזה, אם אין מסגרת שמתוכה אפשר לבצע אותו יהיה אטי, ועלול להחמיץ יתרון שההזדמנות נותנת אותו.

איגוד כוחות אינו עניין של מבנה קבע, האיגוד נעשה בהתאם למצב, כלומר איזה כוח של האויב יש לתקוף. לכן, הגורמים המשפיעים על האיגוד הם: –

א. המשימה, ואיזה אויבים לתקוף (טנקים, נ"ט, ומיקוש).

ב. עבירות וגודל הכוח ביחס לעבירות.

ג. מידת האיום האווירי, אפשרות של ניצול תנאי הראות ולילה.

ד. אף פעם לא לאבד מגע (סיור חרמ"ש וארטילריה). איגוד-כוחות נשאר קיים כל עוד לא הושגה המשימה ולא השתנה המצב. השתנה המצב או השתנתה המשימה – צריך לאגד מחדש. הכרחי, לכן, שבסיס האיגוד יהיה איתן, הווה אומר גדוד טנקים או גדוד חרמ"ש, כלומר – הגדוד המוגבר. לכן דרג האיגוד הוא החטיבה.

כל עוד אפשרי, תופעל הארטילריה במרוכז. רק כאשר אי אפשר לתת סיוע ממצב מרוכז תוקצה ארטילריה, וגם זו עם אפשרות לקחתה בחזרה. ארטילריה מאובטחת יכולה להיות בסיס (pivot) לתמרן

בתחום הלוגיסטי ביקש הרמטכ"ל לבדוק את הסוגיות הללו: "הפעלת מערך התחזוקה – (1) האם לאגד את

אלוף אריאל שרון (מימין), מפקד אוגדה במלחמת ששת הימים, עם אלוף ישעיהו גביש, אלוף פיקוד הדרום (במרכז)

הפעולה של אוגדה משוריית, וחזיק את ארון השריונאים (ובראשם אלוף בר-לב) בצורך לעבור לאיגוד כוחות על-חטיבתי. ואכן, בשנת 1966 הוקמה אוגדה משוריית רביעית (במילואים). במלחמת ששת הימים הופעלו האוגדות הללו בחזית הדרום (בפיקוד אלוף ישראל טל, אלוף אריאל שרון ואלוף אברהם יפה) ובחזית הצפון (בפיקוד אלוף אלעד פלד). מכאן לא רחוקה היתה הדרך להקמת אוגדות שריון קבועות.

הערות

1. לשכת סרמטכ"ל – דיון אג"ם מורחב: מצע לדיון על האוגדה (מנ"צ 366 4'23" מ" 15 אפריל 1958).
2. כאן נמצא בראשונה שימוש כתוב בביטוי "בלימה", שהתקבל בציבור הרחב מאז מלחמת יום הכיפורים.
3. מכתב אלוף בר-לב לר"ש הרמטכ"ל, 12 בפברואר 1959.
4. לשכת ראש אג"ם – טכניקה של לחימה בתנאי זירה מיוחדים. מב"ד – 4 – 255'7 מפק' 168. חתום ע"י אלוף יצחק רבין, ראש אג"ם.
5. מפקדת גיסות השריון – נקודות דגש בתפעול האוגדה המשוריית, מנ"צ 34 (1) – 29, 10 במאי 1960.

מעריך התחזוקה החטיבתי או חלקו ולכפפו למפקדת האוגדה, או להשאירו כולו או חלקו כפי שהוא; (2) האם לרכזו תחת מפקדת האוגדה עבור החטיבות או צוותי הקרבה החטיבתיים בהתאם למצב; (3) כיצד תבוצע השליטה בהיסעי האוגדה.

רוח התפיסה התורתית של המסמך הזה הנחתה את התרגיל האוגדתי הראשון – תרגיל "ברד", שנערך ביולי 1960 – שהחל באימון מרוכז לחטיבה המשוריית 7 ולחטיבת המילואים המוסבת לשריון 10 ("הראל"). בהמשך אוגדו שתי החטיבות הללו תחת מפקדת אוגדה 84, שכללה – בנוסף – גדוד סדיר מוצנח, יחידת סיור אוגדתית, גדוד חת"ם, גדוד הנדסה, חטיבת ח"ד פיקטיביות (שתורגלה שלדית) ויחידות לוגיסטיות.

חטיבה 10, שביצעה שנה וחצי קודם לכן הסבה לשריון, באה לביטוי רב-רושם בתרגיל האוגדתי: היא ביצעה קרב הבקעה חטיבתי, בפיקוד אוגדתי ובתיאום עם חטיבה 7. חטיבה 7 פרצה בגזרתה שלושה ואדיות, שנחשבו בלתי-עבירים, והצריכו הכשרה הנדסית, וסיימה בתרגיל אש חטיבתי מרהיב. יחידת הסיור האוגדתית, הוקמה מאלתור – גיוס רק"ם מיחידות שונות והטלת המטלה על חניכי קורס קציני שריון.

מפקדת האוגדה הכינה את עצמה בשלבים המוקדמים של "ברד" בתרגיל טלפונים ובהשתלמות, שבה ביצעה שבוע של דילוגים ושל שגרת-שדה, ונכנסה לתרגיל האוגדתי "משופשפת" ומיומנת.

התרגיל התבצע בהתאם למתוכנן ובמסגרת לוחמה-מניעה, שנקבע, כולל ריכוז העוצבות והיחידות והסעתן לשטחי כינוס באזור מכתש רמון ותנועה עד סביבות דימונה-בארות ערוער, כולל קיום מסדרי סיום ופזיור הכוח.

רמת צוותי הטנקים התגלתה בתרגיל כמשביעת-רצון. כל הרק"ם נסע ללא תקלות, וההישג הזה בלט לטובה לעומת התרגילים לפני "קדש". האוגדה עברה 130-150 ק"מ תוך 32 שעות של לחימה ושל היתקלויות – הדבר יכול להיחשב כהישג במושגי התקופה, לפני כשלושים שנה.

כוחות ההנדסה הכשירו מעברים בדרכים קשות במהירות וביעילות והכינו שדות נחיתה למטוסי סיור קלים ליד מפקדות החטיבות. האגד הארטילרי פעל במתן סיוע אש בכל שלבי הלחימה ביום ובלילה. אך הורגש המחסר ביחידות אש נוספות במסגרת האגד. הקשר פעל בדרך כלל כהלכה, אך היו תקופות ממושכות (ארבע-שש שעות), שבהן לא היה קשר תקין בין מפקדת האוגדה לחלק מהחטיבות. הורגש צורך להכניס מכשירי-קשר לטווח פעולה של יותר מחמישים ק"מ. לפחות, בתחום הזה – של אמצעי קשר לשליטה אוגדתית – הזכחה הטענה של מתנגדי האוגדה הקבועה נכונה.

סיכום

תרגיל "ברד" הדגים בראשונה מאז "קדש" את כושר